

RECENZJA

**Rozprawy doktorskiej pana magistra Jacka Durkalca zatytułowanej:
*Współzależności między amerykańskimi regionalnymi gwarancjami
rozszerzonego odstraszania.***

Kierownictwo naukowe: dr hab. Artur Gruszczak, prof. UJ

1. UWAGI OGÓLNE.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska autorstwa pana magistra Jacka Durkalca to studium analityczne amerykańskich gwarancji rozszerzonego odstraszania obejmujących państwa Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz regionu Azji i Pacyfiku; studium mające na celu identyfikację zachodzących między tymi gwarancjami współzależności.

Temat rozprawy uznaję za oryginalny i ważny dla nauki - nauk politycznych (szczególnie subdyscypliny nauki o stosunkach międzynarodowych) a także dla nauk o bezpieczeństwie. To temat ważny i aktualny dla praktyki stosunków międzynarodowych, dla kształtowania koncepcji strategicznych i ich realizacji. Jego znaczenie i aktualność pozostaje w ścisłym związku z (przede wszystkim) zmianą hierarchii amerykańskich priorytetów strategicznych w odniesieniu do regionów Azji i Pacyfiku, jak dokonywała się pod koniec pierwszej dekady XXI wieku, a która musiała wzbudzić w nie tylko Europie (w tym w Polsce) zainteresowanie jej konsekwencjami. Musiała uświadomić znaczenie zrozumienia istoty współzależności amerykańskich gwarancji bezpieczeństwa dla dwóch różnych regionów a w tym szczególnie gwarancji odstraszania – odstraszania rozszerzonego. Wiąże się z tym kwestia wiarygodności odstraszania a nawet wiarygodności sojuszniczej. Przeniesienie przez Stany Zjednoczone strategicznego punktu ciężkości w obszar Pacyfiku w Europie musiało budzić pewien niepokój.

Praktyka polityczna, szczególnie w sytuacjach nowych, powinna znajdować oparcie się na dorobku/ofercie nauki. „Obowiązkiem” nauki w tej sytuacji było (i pozostaje) przygotowanie dobrej oferty pozwalającej zrozumieć jej istotę - tu: objaśnić czym jest odstraszanie, odstraszanie rozszerzone, na czym polegają

gwarancje odstraszania rozszerzonego i wreszcie objaśnić istotę współzależności gwarancji odstraszania rozszerzonego udzielanej przez jedno państwo (Stany Zjednoczone) dla dwóch różnych regionów.

Temat pracy doktorskiej, podejmowana w niej problematyka może (i powinna) dostarczyć wiele cennego materiału, argumentów w debacie dotyczącej bezpieczeństwa Polski – członka NATO objętego amerykańskim rozszerzonym odstraszaniem.

Jak zaznaczyłem na początku recenzji, temat pracy należy uznać za oryginalny. Oryginalny, bowiem nie tylko w polskiej literaturze przedmiotu temat ten nie znajduje odpowiednika. Należy też zauważyć, że nie jest to jedyny przymiot dzieła świadczący o jego oryginalności.

2. OCENA SZCZEGÓŁOWA.

2.1. Ocena warstwy metodologicznej.

Założenia metodologiczne rozprawy wyłożone zostały szeroko i bardzo klarownie przez jej Autora we *Wstępie*. Już sam sposób ich prezentacji daje podstawy do nabrania przekonania o Jego bardzo wysokich kwalifikacjach, budzącej uznanie wiedzy o tym, co składa się na warsztat naukowy.

Prezentacja strony metodologicznej rozprawy rozpoczyna się – zgodnie z dobrymi standardami – od genezy wybranego tematu pracy, nawiązania do zainteresowań badawczych Autora, które koncentrowały się wokół pytań o to, jak funkcjonuje amerykańska sieć sojuszy. Cztery z tych pytań stały się impulsem - obszarem wyjściowym do podjęcia tematu.

Klarownie przedstawiony został przedmiot badań, to na czym Autor zamierza się skupić, czyli na konkretnym typie amerykańskich zobowiązań sojuszniczych, na gwarancjach rozszerzonego odstraszania.

Jednoznacznie i w pełni kompletnie przedstawiony został leżący u podstaw rozprawy główny problem badawczy ujęty w postaci pytania: *czy i dlaczego amerykańskie gwarancje rozszerzonego odstraszania wobec europejskich członków Sojuszu Północnoatlantyckiego oraz sojuszników USA w regionie Azji i Pacyfiku (Japonii, Korei Południowej i Australii) są współzależne oraz jakie są tego konsekwencje.*

Bardzo dobrym, obszernym i bogatym w treści uzasadnieniem opatrzone są przyjęte przez Autora ograniczenia (czasowe). Prawie pięć stron zajęła prezentacja

stanu badań oraz krytyczna analiza literatury przedmiotu. Wynika z niej wiarygodny wniosek o istotnej luce w literaturze, o niezagospodarowanej przestrzeni do pogłębionych badań nad amerykańskimi zobowiązaniami – nad gwarancjami rozszerzonego odstraszenia.

Teoretyczne podstawy badań, zarówno ich właściwy, odpowiadający charakterowi pracy dobór jak i ich wysoce profesjonalna prezentacja, wzbudzają należny szacunek. Autor odwołując się do koncepcji Josepha S. Nye'a i Roberta Kochane'a zdefiniował będące przedmiotem badań współzależności i dokonał należytego wyjaśnienia przyjętej definicji.

Nieco intrygująco brzmi lapidarnie ujęta hipoteza główna: *w okresie prezydentury Baracka Obamy sojusznicy USA z Europy oraz regionu Azji i Pacyfiku ze względu na to, że są objęci amerykańskimi gwarancjami rozszerzonego odstraszenia stali się „sprzymierzeńcami mimo woli”*. Użyty tu termin „sprzymierzeńcy mimo woli”, u nas rzadko spotykany, uznać należy za jak najbardziej trafny, świetnie oddający intencje Autora. Znalazł on zresztą swoje wyjaśnienie. W ścisłym związku z hipotezą główną pozostają trzy hipotezy pomocnicze.

Za zasadniczą metodę badawczą zastosowaną do weryfikacji hipotezy, Autor przyjął studia przypadków. Studia przypadków mają dostarczyć odpowiedzi na sześć precyzyjnie sformułowanych, celowo zorientowanych pytań. Każda z trzech kategorii współzależności ma zostać przebadana w oparciu o dwa studia przypadków.

Studia przypadków zawierają elementy analizy porównawczej.

Pan Jacek Durkalec w swoim dziele w pełni kompetentnie nawiązuje do aktualnego, dynamicznie zmieniającego się stanu wiedzy; opiera się na źródłach wiarygodnych, kompletnych oraz na wiarygodnej, aktualnej i w pełni zaspokajającej potrzeby badań literaturze. Dobór i sposób wykorzystania źródeł i literatury przedmiotu stanowi silną stronę rozprawy. Zbiór wykazanych w bibliografii materiałów źródłowych (dokumentów i oficjalnych materiałów informacyjnych), monografii, rozdziałów w pracach zbiorowych, artykułów publikowanych w czasopismach naukowych, opracowań, raportów i analiz obejmuje łącznie 448 pozycji. Do tego należy dodać 225 artykułów prasowych i wpisów na blogach, co w sumie daje imponującą liczbę 673 pozycji. Na uznanie szczególne zasługuje nie tylko liczba lecz także różnorodność wykorzystywanych źródeł.

Struktura pracy obejmuje wstęp, cztery rozdziały oraz zakończenie; dopełnia ją bibliografia, wykazy skrótów oraz tabel. Pierwszy z rozdziałów poświęcony jest

przede wszystkim teoretycznym podstawom rozszerzonego odstraszenia a także jego znaczeniu i formom realizacji w polityce bezpieczeństwa Stanów Zjednoczonych. Ma charakter pogłębionego wprowadzenia. Trzy kolejne rozdziały zawierają studia przypadków; każdy poświęcony identyfikacji oraz analizie poszczególnych kategorii współzależności.

Konstrukcja pracy dobrze służy potrzebom logicznego wywodu, realizacji założonych celów. Treści poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów w pełni odpowiadają ich tytułom. Między poszczególnymi częściami pracy zachowane są dobre proporcje

Na wysoką ocenę zasługuje pisarskie ujęcie całości. Autor wysoce profesjonalnie posługuje się językiem przedmiotu, terminologią właściwą dla podejmowanej problematyki. Percepcji pracy dobrze służą zamieszczone w niej tabele – szczególnie tabela ilustrująca rezultaty studiów przypadku.

Podsumowując stwierdzam, że po świetnym wyłożeniu założeń metodologicznych, Autor wykazał się w praktycznej ich realizacji bardzo wysoką sprawnością w posługiwaniu się metodami i technikami badawczymi, dobrym opanowaniem warsztatu badawczego.

2.2. Ocena warstwy merytorycznej.

Wstęp (23 strony), którego treści skupiają się na kwestiach metodologicznych (warsztatowych) rozpoczyna się od starannie dobranych, niezwykle celnych cytatów z wybranych dzieł kilku amerykańskich klasyków tworzących zręby teorii sojuszy. Autor w ten sposób, już w pierwszych zdaniach wprowadza odbiorcę w najistotniejszy kontekst rozprawy, którym jest system sojuszy stworzony przez Stany Zjednoczone i związane z nim problemy i dylematy. To jednostronicowe, ogólne (nie ogólnikowe) wprowadzenie daje próbkę klasy, poziomu merytorycznego, jakiego można spodziewać się po całej pracy.

Rozdział pierwszy (*Współzależności między amerykańskimi regionalnymi gwarancjami rozszerzonego odstraszenia: aspekty teoretyczno-metodologiczne* – 49 stron) zawiera wprawdzie wykład o teoretycznych podstawach rozszerzonego odstraszenia (podrozdział 1.1.). Wykład potrzebny i wysoce kompetentny. Potrzeba zdefiniowania bądź dodefiniowania kluczowego dla rozprawy pojęcia rozszerzonego odstraszenia, osadzenie go na dobrych podstawach jest czymś oczywistym. Należy ponadto zauważyć, że rozszerzone odstraszenie jest

(nie tylko w Polsce) terminem raczej rzadko spotykanym w literaturze przedmiotu a jeszcze rzadziej w debacie politycznej, co dodatkowo stanowi o ważności tego fragmentu dzieła. Spośród zagadnień podejmowanych w podrozdziale, Autor silnie akcentuje kwestię wiarygodności rozszerzonego odstraszenia. Problem ten – już w wymiarze nie tylko teoretycznym, będzie pojawiał się w kolejnych rozdziałach, w analizach studiów przypadku.

Dość odległy od tytułowych „aspektów teoretyczno-metodologicznych” charakter ma podrozdział drugi, w którym przedstawiana jest rola amerykańskiego rozszerzonego odstraszenia w trakcie prezydentury Baracka Obamy.

Autorską definicję współzależności między amerykańskimi regionalnymi gwarancjami rozszerzonego odstraszenia Doktorant zamieszcza w kolejnym z podrozdziałów. Godnym podkreślenia jest to, że w rozwinięciu swojej definicji, dla wyodrębnienia trzech kategorii współzależności wyszedł poza klasyczną bazę – poza teorię odstraszenia. Poszerzył ją o teorię sojuszy a także o teorię równowagi sił oraz teorie systemowe. Każdej z trzech kategorii współzależności: priorytetów strategicznych, interesów bezpieczeństwa, potencjałów wojskowych poświęcony jest jeden, charakteryzujący się godną uznania naukową rzetelnością podrozdział. Wśród bogatych treści tego fragmentu dzieła, uwagi recenzenta nie mogła ujść preferowana przez Doktoranta, a dość rzadko zauważana w Polsce definicja potencjału wojskowego Glenna H. Snydera [...] *potencjał wojskowy określa to, czego państwo jest w stanie dokonać przeciwko innym państwom.*

Bardzo dobry rozdział zwieńcza znakomite *Podsumowanie* zawierające ujęte w formę tabelaryczną, a stanowiące pomost do kolejnej części rozprawy.

Rozdział drugi (*Współzależności wynikające ze zmiany hierarchii amerykańskich priorytetów strategicznych w odniesieniu do regionu Azji i Pacyfiku oraz Europy* – 46 stron) podporządkowany jest znalezieniu odpowiedzi na pytanie: czy i w jakim stopniu w latach 2009-2016, między państwami europejskimi oraz regionu Azji i Pacyfiku zaistniały współzależności wynikające ze zmian priorytetów strategicznych amerykańskiej polityki bezpieczeństwa. Zasadnicze znaczenie dla analiz zmierzających do odpowiedzi na to pytanie ma założenie, że kluczową zmienną stanowi – jak pisze Autor (s.83) – [...] *pogorszenie stanu bezpieczeństwa w Europie oraz w regionie Azji i Pacyfiku [...] a reakcją na rozwój wydarzeń było zwiększone zaangażowanie Stanów Zjednoczonych.*

Omawiając przyczyny amerykańskiej reorientacji w kierunku regionu Azji i Pacyfiku Autor słusznie zauważa, że wśród wielu przesłanek polityki „przesunięcia strategicznego” zasadnicze znaczenie miała rosnąca rola gospodarcza regionu. Zmiana priorytetów strategicznych była też bez wątpienia związana z kwestią równowagi sił w regionie a także równowagi zagrożenia. Autor w swojej analizie skupia się na zmianie w równowadze zagrożenia. Jest to, biorąc pod uwagę temat rozprawy, zrozumiałe. Zabrakło mi jednak silniejszego zaakcentowania tego, że zmiana amerykańskich priorytetów strategicznych była przede wszystkim funkcją szeroko rozumianych interesów, co pozostawało w ścisłym związku z potrzebą utrzymania korzystnej dla Ameryki równowagi sił. Zmiana priorytetów była też funkcją trzeciej zmiennej - zmiany równowagi zagrożenia. O tych zależnościach Autor pisze, choć sądzę, że należałoby je omawiając przyczyny reorientacji amerykańskich priorytetów nieco bardziej akcentować.

W efekcie przeprowadzonych w pierwszej części rozdziału analiz Autor dowodzi (przekonująco), że współzależności wynikające ze zmiany równowagi sił znajdują swój wyraz we wzroście znaczenia rozszerzonego odstraszenia w regionie Azji i Pacyfiku a także europejskich lękach przed porzuceniem.

Druga część rozdziału (podrozdz. 2.2.) zawiera odpowiedź na pytanie: czy i w jaki sposób agresywne działania Rosji wobec Ukrainy, które doprowadziły do zmiany poczucia zagrożenia amerykańskich sojuszników w Europie, wpłynęły na modyfikację amerykańskiej polityki w regionie Azji i Pacyfiku. To odpowiedź satysfakcjonująca, rzetelnie uargumentowana.

Autor w po dokonaniu solidnej analizy, wykazał w rozdziale drugim, że w okresie 2009-2016 rozszerzone odstraszenie w Europie cechowała podatność na zmianę równowagi zagrożenia w regionie Azji i Pacyfiku, podczas gdy gwarancje bezpieczeństwa wobec państw regionu Azji i Pacyfiku były wrażliwe na wydarzenia w Europie.

Współzależności interesów bezpieczeństwa są przedmiotem badań (analiz) opisanych w **rozdziale trzecim (*Współzależności interesów bezpieczeństwa na przykładzie reakcji amerykańskich sojuszników na rosyjską agresję na Ukrainie oraz asertywne działania Chin na Morzu Wschodniochińskim i Południowochińskim* – 50 stron)**. Badania i dociekania opisane w tym rozdziale podporządkowane zostały pytaniu o to, czy konsekwencją amerykańskich gwarancji rozszerzonego odstraszenia w latach 2009-2016 było występowanie współzależności

interesów bezpieczeństwa między amerykańskimi sojusznikami z Europy oraz regionu Azji i Pacyfiku. Uzyskaniu odpowiedzi na to pytanie miały służyć dwa studia przypadków. W obydwu studiach szczegółowej analizie zostały poddane konkretne reakcje Stanów Zjednoczonych i ich sojuszników na rosyjską agresję na Ukrainie oraz asertywne działania Chin na Morzu Wschodniochińskim i Południowochińskim. Mimo wielu problemów jakie Doktorant w tych analizach napotkał, a które opisał (m.in.) w końcowej części rozdziału (*Wnioskach*) dowiódł, że istnieje współzależność interesów bezpieczeństwa będących rezultatem amerykańskich gwarancji rozszerzonego odstraszania, że sojusz ze Stanami Zjednoczonymi miał wpływ na stanowiska państw jednego regionu na sytuację bezpieczeństwa w drugim regionie. Należy przy tym podkreślić, że przeprowadzenie tego dowodu było zadaniem nieprostym.

Rozdział czwarty (*Współzależności potencjałów wojskowych w obszarach sił nuklearnych i systemów obrony przeciwlotniczej* – 72 strony) zawiera analizy zmierzające do odpowiedzi na pytanie: czy między państwami NATO a Australią, Koreą Południową i Japonią zachodzą trzy rodzaje współzależności potencjałów wojskowych wynikające z amerykańskich gwarancji rozszerzonego odstraszania: współzależności struktur wojskowych, współzależności operacyjne i współzależności doktrynalne. Już dekompozycja ogólnego terminu „współzależności potencjałów wojskowych” na (wyżej wymienione) trzy rodzaje wskazuje, że Autor śmiało wkracza w złożoną (a nawet skomplikowaną) sferę wojskowości. Podjął się zadania, któremu niełatwo jest sprostać. Cywilowi.

Pełna analiza współzależności potencjałów wojskowych – o czym słusznie pisze Doktorant – wymagałaby nie ograniczania się do sił nuklearnych i systemów obrony raketowej. Przyjęte w rozprawie ograniczenie, dobrze uzasadnione przez Autora można bez większych wątpliwości zaakceptować.

Identyfikację współzależności w obszarze sił jądrowych poprzedza ekspozycja specyfiki a także (w kolejnym podrozdziale) instrumentów rozszerzonego nuklearnego odstraszania w Europie oraz w regionie Azji i Pacyfiku. Szczegółowej analizie współzależności poświęcone zostało (aż) sześć podrozdziałów. Obok analizy współzależności wynikających ze znaczenia strategicznych i niestrategicznych sił jądrowych, drobiazgowej analizie poddane zostały współzależności wynikające z modernizacji czy wycofania niektórych typów uzbrojenia. W efekcie analiz Autor zebrał wystarczająco dużo argumentów pozwalających wykazać, że istnieją

współzależności państw europejskich oraz regionu Azji i Pacyfiku w obszarze sił jądrowych. Należy jednak zwrócić uwagę na to, że współzależność wynikająca ze znaczenia strategicznych sił jądrowych jest stosunkowo niewielka. Może ona wzrosnąć – o czym pisze Doktorant – w przypadku redukcji amerykańskiego arsenału strategicznego.

Część druga rozdziału poświęcona jest współzależnościom w obszarze obrony przeciwrakietowej. Ich Identyfikację poprzedza charakterystyka amerykańskiego systemu obrony przeciwrakietowej w Europie oraz regionie Azji i Pacyfiku. W drugiej kolejności Autor skupia się na wykazaniu różnic i podobieństw o charakterze operacyjnym oraz porównaniu zagrożeń rakietowych. Analizy współzależności struktury sił, współzależności operacyjnych oraz doktrynalnych w obszarze obrony przeciwrakietowej cechuje godna uznania solidność. Należy przy tym docenić rozległą i głęboką (wręcz ekspercką), wiedzę Autora o obronie przeciwrakietowej, o jej istotnych technicznych szczegółach.

Bardzo dobry rozdział zamykają sformułowane w bardzo dobrym stylu *Wnioski* (podrozdz. 4.3.). Trudno nie zgodzić się z wnioskiem generalnym - z tym, że analizy przedstawione w rozdziale dowodzą, że w latach 2009-2016 zaistniały wszystkie trzy rodzaje współzależności potencjałów wojskowych. Autor we *Wnioskach* słusznie przypomina, że stopień współzależności poszczególnych rodzajów współzależności jest zróżnicowany.

Zakończenie (22 strony) w swoim stylu i treściach zasługuje na szczególne uznanie. Zawiera bowiem znacznie więcej niż standardową syntezę dzieła i ogólne odniesienia do założonych celów. Zawiera przede wszystkim rzetelne rozliczenie z rezultatów badań – uzyskanych odpowiedzi na pytania badawcze i wiarygodne, solidnie uargumentowane uzasadnienie weryfikacji hipotez badawczych. Należy przy tym zwrócić uwagę na to, że Autor przyznaje, że spośród hipotez częściowych jedna nie została zweryfikowana pozytywnie.

W *Zakończeniu* rzuca się w oczy podsumowanie rezultatów studiów przypadku ujęte w formie bogatej w treści tabeli. W części końcowej Autor świadom, że jego praca nie wyczerpuje badań poświęconych współzależnościom amerykańskich gwarancji rozszerzonego odstraszania, lecz otwiera pole do dalszych wysiłków naukowych, stawia kilka godnych pogłębionej refleksji pytań. Rozwinięte tezy - wstępne odpowiedzi na te pytania. stanowią bez wątpienia dodatkową wartość dzieła.

Rozprawa jest w mojej ocenie dziełem dojrzałym, poznawczo wartościowym, intelektualnie pożywnym. Nie mam wątpliwości, że praca w swojej warstwie merytorycznej zasługuje na bardzo wysoką ocenę.

3. WNIOSEK KOŃCOWY.

Przedłożona do recenzji rozprawa pana magistra Jacka Durkalca jest dziełem spełniającym kryteria i standardy naukowości. Wnosi zauważalny, istotny wkład w rozwój nauk społecznych - dyscypliny nauk o polityce, subdyscypliny nauki o stosunkach międzynarodowych. Zawarte w nim treści mają też istotne znaczenie dla praktyki politycznej a także dla dydaktyki. Dzieło jest na tyle oryginalne i wartościowe, że mogę je polecić do opublikowania (po ewentualnej adaptacji).

Autor – pan magister Jacek Durkalec wykazał się rozległą i głęboką wiedzą, umiejętnością jej przetwarzania, bardzo dobrym opanowaniem warsztatu badawczego.

Rozprawa spełnia kryteria/wymogi stawiane pracom doktorskim określone w Ustawie o stopniach i tytule naukowym.

Wnoszę o dopuszczenie jej do publicznej obrony.

16.08.2016r